

SVADBA

SVADOBNÁ DRUŽINA

Skôr, ako si pohovoríme a predstavíme všetky svadobné zvyky, obyčaje, obrady a úkony, pohovoríme si a predstavme si tých, ktorí tvorili svadobnú družinu, ich účinkovanie malo len obradový význam.

Svadobnú družinu predstavuje skupina svadobných funkcionárov, ktorí sa aktívne podieľali na dôstojnom priebehu svadby. Do svadobnej družiny patrili: družice, družbovia, starejší, starejšia a zväč. Oni sa zúčastňovali na všetkých dôležitých úkonoch spätých so svadobným dianím, zvykmi, obyčajmi a obradmi. Pri svadobnej hostine im vždy patrilo miesto pri mladom páre. Od ostatných svadobných hostí sa odlišovali znakmi na odev. Družbov a družice si vyberal mladý pár. Niekde bolo aj zvykom, že

si družice pozývala mladucha a družbov zas ženích.

Svadobná družina mala významnú úlohu pri svadobnej hostine, ako aj zábave. Voľakedy bývali tri–štyri páry družíc a družbov. Dnes je niekedy aj pätnásť párov. Párové usporiadanie sa dodržiava dodnes, hlavne v svadobnom sprievode, pri sobáši, hostine, zábave a tanci.

DRUŽBA

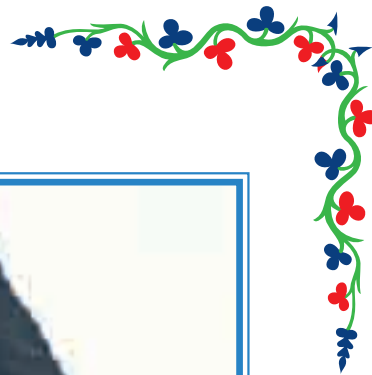
Svadobný funkcionár, vystupujúci ako predstaviteľ slobodných mládencov a zástupca ženícha. Úlohu mohol vykonávať vždy len slobodný mládenec. Na odlišenie svadobnej funkcie sa družba

STAREJŠÍ, KRIVANY – ŠARIŠ



STAREJŠIA, VEĽKÝ LOM – HONT





STAREJŠÍ A STAREJŠIA, ŠTRBA – LIPTOV

označoval ako „*prvý, predný, starejší*“. Funkciu prvého družbu zvyrazňovali znaky na jeho odeve. Povinnosťou prvého družbu bolo pozývať na svadbu, zariadiť prevoz výbavy (rúcha), nosenie jedál cez svadobnú hostinu, prednášanie svadobných rečí a vinšov. Tieto činnosti družbu sa chápali ako „služba“, za ktorú dostával odmenu (ručník, naturálie, peňažné zbierky). Viedol nevestu na sobáš, tancoval s ňou obradový rozlúčkový a svadobný tanec, skladal z hlavy veniec mladuchy, rozpletal jej vlasy, privádzal ju začepeňú a tancoval s ňou prvý tanec, bol prítomný pri ukladaní mladého

páru na lôžko. Funkcia družbu sa zachováva dodnes a býva označený družbovským ručníkom, alebo pierkom. Dnes je hlavnou úlohou prvého družbu sprevádzanie nevesty k sobášnym obradom.



DRUŽICA (DRUŽIČKA, DRUSKA)

Svadobná funkcionárka, vystupujúca ako predstaviteľka slobodných dievčat. Jedna z družičiek bola vždy z okruhu blízkych príbuzných (sestra, sesternica, dcéra krstnej

matky). Od ostatných družíc sa odlišovali odevom, alebo odevnými znakmi podobnými mladuche (napr. mala rovnakú partu, inú farbu sukne, nosila podobnú kyticu ako mladá). Jej povinnosťou bolo odovzdať ženíchovi svadobnú košeľu, svadobné pierko a sprevádzať mladého na sobáš. Mohla prednášať vinše, skladať veniec, či vyberať peniaze. Bola účastná na dievockej rozlúčke a pripravovala svadobné obradné predmety. Družičky sa zachovali dodnes a ich hlavnou úlohou je sprevádzať ženicha na sobáš.



STAREJŠÍ (SVAT, STARUŠINA, STÁREK, STAROSTA)

Hlavný svadobný funkcionár, riadiaci priebeh celej svadby. V časoch pred zavedením cirkevného sobáša vykonával obradné úkony, ktoré znamenali právoplatné

STAREJŠÍ, **PONIKY – PODPOĽANIE**



DRUŽBOVIA, **LUBORČA – TRENČIANSKO**

uzavretie manželstva. Funkciu starejšieho vykonával ženatý muž z príbuzenstva (krstný alebo birmovný otec), niekedy sused. No po viacerých dedinách na Slovensku bol známy aj obecný starejší.

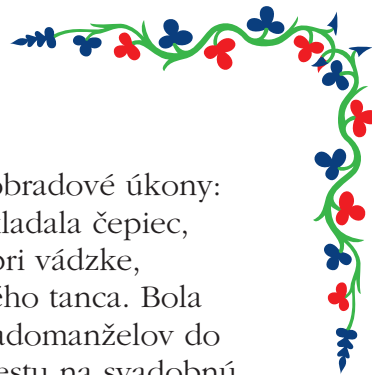


Bola to náročná funkcia, tak ju časom začali vykonávať muži – profesionáli. Starejší bývali dvaja. Jeden zo strany ženicha, nazývaný „pytač“, druhý zo strany mladuchy sa volal „oddavač“ alebo „vydavec“. Znakom starejšieho a jeho funkcie bola palica, šatka a pierko. Starejší mal aj dôležité úlohy právne a obradové (uzavretie dohody o svadbe, svadobnú odobierku, svedectvo pri sobáši). K zaujímavým povinnostiam patrilo aj záverečné delenie svadobného koláča. Starejší organizoval svadbu, svadobnú hostinu, peňažné zbierky, mával dozor nad mládenkami a hudobníkmi.



Starejší býval hodnotený hlavne podľa znalosti a spôsobu prednášania svadobných rečí, odobierky, vinšov. Pozvanie za starejšieho sa po slovenských dedinách považovalo za prejav spoločenského uznania a len veľmi zriedka sa odmietalo. Funkcia starejšieho sa zachováva aj dnes, hlavne v dedinskom prostredí.





STAREJŠIA (ŠIROKÁ, SVATKA, ZÁSEDKA, POPRDAJNÁ, STAROSTINA)

Svadobná funkcia vydatej ženy z príbuzenstva mladuchy. Najčastejšie ňou bývala krstná matka. Starejšia nemala znak svojej funkcie. Jej úlohou bolo sprevádzať a ochraňovať mladuchu. Pripravovala ju a sprevádzala na ceste na sobáš, či na hostine. Vykonávala rôzne magické úkony na ochranu mladuchy pred zlom, na zabezpečenie jej plodnosti, prosperity, zdravia a šťastia v manželstve.



Významné ale boli aj jej obradové úkony: pri čepčení mladuchy zakladala čepiec, sprevádzala ju v kostole pri vádzke, vyvádzala ju zo sviečkového tanca. Bola prítomná pri ukladaní mladomanželov do postele, pripravovala nevestu na svadobnú noc. K povinnostiam patrila aj príprava svadobného koláča – „*radostníka*“, obdarúvanie nevesty a prinášanie darov. Pozvanie za starejšiu bolo tiež prejavom spoločenskej prestíže. Dnes už túto postavu na svadbe nenájdeme.



DRUŽIČKY, KOJŠOV – SPIŠ



SVADOBNÉ ZVYKY

Pohovorili a predstavili sme si predsvadobné zvyky, svadobnú družinu, prišiel čas predstaviť si svadobné zvyky tak, ako sa ony zachovávali po slovenských dedinách.

Patrili k nim: príprava a obliekanie nevesty, príchod ženícha po nevestu, predvádzanie falošnej nevesty, odobierka od rodičov,

odchod na sobáš, sobášny sprievod, prieväz, sobáš, príchod zo sobáša, svadobná hostina, odchod nevesty z domu do domu svokry, skladanie venca, ukladanie mladého páru na lôžko, obrady plodnosti, čepčenie nevesty, obradový tanec začepčenej nevesty, delenie svadobného koláča, ukončenie svadby, svadobná poézia.

ŽENY STROJA NEVESTU, SELEC – TRENČIANSKO





STREDNÉ PLACHTINCE – HONT

PRÍPRAVA A OBLIEKANIE NEVESTY

Obliekanie nevesty bol osobitný svadobný úkon, kde bola prítomná krstná matka, družičky a ženy z najbližšej rodiny. Svadobné oblečenie nevesty bolo spočiatku závislé od miestneho kroja. V svadobnom oblečení nevesta posledný raz vystupovala ako slobodné dievča. Preto mala na sebe také znaky, ktoré ju odlišovali od vydatých žien. Bola to predovšetkým úprava hlavy. Vravelo sa:

„Holou hlavou chodiť, vrkoče nosiť, vienkou sa zdobiť, bývalo výsadou panenskou.“

Dievča, ktoré na poctivosť zabudlo, nesmelo vrkoče nosiť a muselo mať hlavu pokrytú čepcom. Dievky si predelovali vlasy cez prostriedok hlavy na tzv. „pútec-na chodníček“ a po oboch stranách si ich hladko pričesali. Vzadu boli vlasy zapletené do

OČOVÁ – PODPOLANIE



vrkočov na troje, štvoro, päťoro, deväťoro a dvanásťoro. Znakom panenstva bol venček alebo parta a aj tieto mali rôznu podobu a veľkosť. Pri obliekaní nevesty sa musel dodržiavať presne určený postup, preto obliekanie nevesty mali na starosti staršie ženy. Tieto ovládali aj nasadenie party.



Závoj mal nevestu chrániť pred zlým pohľadom cudzích ľudí. Jedným zo znakov nevesty bola „*pôlka – plachta úrodnica*“, ktorú nosila nevesta poza chrbát, koncami prehodenými cez rukávy. Mávala rozličné

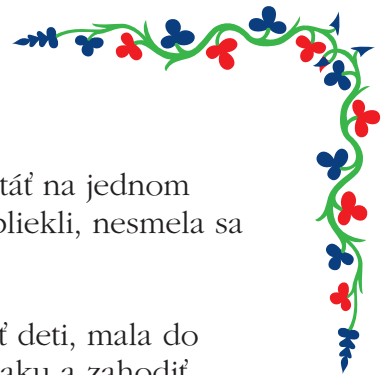
pomenovanie: „*prestieradlo, svadobný ručník či odězda*“.



Krásne čížmy dostávala mladá od ženícha. Pri svojich cestách po Slovensku som zistil, že nevesta nebola vždy v bielom rúchu. Biela farba je síce farbou panenstva, no neraz sa biela kombinovala s farebne odlišnými súčiastkami. V niektorých krajoch sa nevesta obliekala do čierneho, fialového – do smútočných farieb. Bývali farby, ktoré sa odporúčali, a iné, ktoré sa zas odmietali. V oblečení nevesty však vždy malo byť

VAŽEC – LIPTOV





CÍFER – TRNAVSKO

niečo červenej farby. Táto farba mala byť proti úrekom a čarám. No stretol som sa aj s tým, že nevesta bola oblečená do zeleného, či do farby belasej. Významnú funkciu mal „*pás*“, on bol znakom manželskej vernosti.



Vo viacerých východoslovenských obciach som sa od tých najstarších dozvedel, že sa tu voľakedy zachovával zaujímavý zvyk. Bol ním „*očistný kúpeľ*“ pri obliekaní nevesty. Tento sa uskutočňoval predovšetkým v obciach, kde sa koncom storočia prisťahovali obyvatelia z Poľska. Rituálneho očistného kúpeľa sa zúčastňovala nielen nevesta, ale aj mladý pred obliekaním. Kúpeľ mal za úlohu zmyť z budúcich manželov všetko nečisté a ochrániť ich od všetkého zlého v nastavajúcom spoločnom živote.



BZOVÍK – HONT

Aby neveste neprišlo z očí, obliekala si spodný „*kinteš*“ alebo „*oplecko*“ naopak. Do čižmy jej dávali strúčik cesnaku. Neve-

sta pri obliekaní musela stáť na jednom mieste. Kým ju ženy neobliekli, nesmela sa pohnúť.



Keď nevesta nechcela mať deti, mala do starého zámku nasypať maku a zahodiť zámok do studne. Takto to radili staršie ženy.



ŠUMIAC – HOREHRONIE

Ako všade, aj tu bol veľmi zaujímavý obrad obliekanie nevesty. Mladuchu obliekali a strojili do svadobného rúcha s venčekom (korunkou), na parte pripevnenej na hlave, s čelenkou (obrúčkou), s pantlikami a pátrikami (ružencom) na hrdle. Vlasy mala upravené do vrkoča, bola oblečená v bielom, na nohách mala čierne čižmy. Staršie ženy, ktoré ju obliekali, ukradomky dávali mladuche do čižmy drobné mince, aby bola v manželstve bohatá. Pod partu jej vkladali usušenú materinu dúšku, aby porodila zdravé deti.



SELEC – TRENČIANSKO

Tu začínajú skúsené ženy strojiť mladú nevestu včasne ráno, na svitaní. Najväčšia pozornosť je venovaná úprave hlavy neves-

DAČOV LOM – HONT





SVADOBNÝ SPRIEVOD, ŠUMIAC – HOREHRONIE

ty. Na tylo jej položia „kolečko“ zhotovené z kúdele a plátna a vôkol neho kostenou ihlou pripoja vrkoč. Zozadu naň upnú zošíťé kvetinové stužky s brošňami. Po obvode kolečka upevnia ešte partu obdĺžnikovým kusom plátna, ktoré je zdobené perličkami, ale aj úzky pásik perál „partnica“. Na samom vrchu je uvitý darovaný venček.

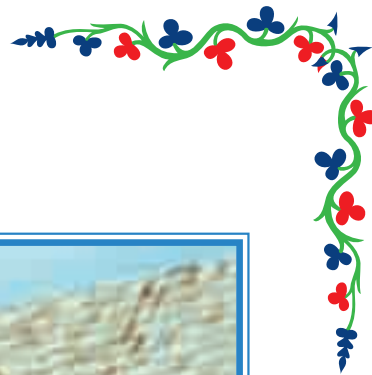


HELPA – HOREHRONIE

Aj tu bolo obliekanie nevesty veľmi zaujímavé. Nevesta mala na nohách „sagrino-vo čižmy“ (vybíjané čižmy), sukňu mala

peknú zelenú, vpredu miesto „šurca“ mala čiernu šatku. Brusľak a oplecko mala mať v zime pod kožuškom. Na hlave mala partu. Tradovalo sa, že kožušok a partu nemusela mať svoje, mohli byť aj požičané. Na parte boli „prepielka“ – flitre, hore venček a pri ušiach „kytajky“ – široké zelené, červené a žlté šnúry. Cez plecica mala prehodenú „pôlku“ (plátno). Mladuchu tu obliekali družky. Nevesta pri obliekaní musela stáť v drevenom šaflí (drevená nádoba), aby aj ona bola za chvíľku taká široká.





IDEME SI PRO NEVESTU



DETVA – PODPOLANIE



STRELNÍKY – POHRONIE



PRIECHOD – POHRONIE

KLUKNAVA – SPIŠ

Tu, pri obliekaní nevesty, mi staršie ženy podali do ruky lístok, kde sa nachádzali rady starších žien neveste. Bolo tu vraj svätou povinnosťou poučiť mladé dievča o nástrahách nového života. Nuž, čo som dostal, teraz vám to predkladám:

- ♣ *Keď ide nevesta na sobáš, musí si dať do čižiem niekoľko kúskov cesnaku a petržlenovej vňate, aby odohnala zlého ducha, ktorý prostredníctvom bosoriek je práve teraz veľmi aktívny. Toto vraj preto, lebo bosorka neznáša obe vône.*
- ♣ *Pred svadbou mala dať nevesta niekomu z hostí rozlomiť jablko na dve polovičky. Jednu mala dať ženíchovi, aby sa s ňou v manželstve o všetko podelil.*
- ♣ *V posteli, počas svadobnej noci, nemala mladá žena povedať ani slovo, kým ju muž neoslovil. Tým mala muža prinútiť, aby v manželstve pri každom*

nedorozumení on povedal prvé slovo na zmierenie.

- ♣ *Keď sa na druhý deň stahuje nevesta do domu ženícha, nemá so sebou brať praslicu, šijacie potreby, ani iné ženské náradie, lebo vraj bude rodiť len samé dievčatá.*
- ♣ *Keď chcela mladá žena ľahko rodiť, musela po sobáši, keď schádzala z voza, skočiť na papierové vrecúško s múkou. Potom deti mali prísť na svet tak ľahko, ako sa roztrhlo papierové vrecko.*



CEROVÁ-LIESKOVÉ – ZÁHORIE

Tu bývalo zvykom, že nevestu obliekali staršie ženy v zadnej izbe. Na tomto akte mohla byť prítomná len matka, krstná matka a niekoľko starších žien z rodiny. Nuž a tak, ako sa mladá nevesta dávno tešila na svadobné šaty, teraz pri ich obliekaní plakala.

ROZLÚČKA S RODIČMI, ŠUMIAC – HOREHRONIE





TETA SAMELIAKOVÁ S DĚTMI, ORAVSKÉ VESELÉ – HORNÁ ORAVA

Najskôr ženy obliekli neveste „niekoľko šurgátov“ (spodných bielych sukni), potom jej obliekli tzv. „ťažkú sukňu“, opásali ju do „tilingrového fertocha“ a nakoniec jej na predok uviazali kvetovanú stužku. Hlavu jej ozdobili rozmarínom a naň pripli veniec. Z neho jej na chrbát viseli tri stužky. Nakoniec ju zavili do „zavíjačky“.



ORAVSKÉ VESELÉ – HORNÁ ORAVA

Mladuchu pomáhali obliekať staršie ženy, ktoré boli za týmto účelom pozvané. Začiatkom 20. storočia začínajú domáce materiály vytláčať materiály kupované. Ľanové plátno nahrádza štof, z ktorého bol ušitý vrchný odev mladuchy. Najčastejšie to bola farba červená, zelená a modrá, aby sa odev mohol neskôr nosiť na sviatočné dni do kostola. Zo štofovej látky bola ušitá sukňa a jubka. Pod jubkou mala mladucha oblečenú ľanovú košeľu, mušelinový spod-

ník, mušelinový reklík (kabátik), ktorý bol okolo rukávov a krku zdobený čipkou. Na nohách mala biele, hrubšie bavlnené štrimplé (pančuchy) a obuté mala čierne kožené poltopánky. Keď sa mladucha obúvala, mala si pod pätu dať peniaz, aby vraj ona vládla v manželstve nad financiami.



V roku 1938 sa prvý raz objavili v Oravskom Veselom biele štofové šaty, ktoré mala oblečené Terézia Sameliaková. Táto vzácna žena mi neskôr pomáhala so svojou dcérou Paulou Ganobčíkovou a jej manželom spoznať a nafotografovať krásu detských zvykov a krojov z tejto obce.



Menila sa aj výzdoba hlavy. Miesto venčeka prichádza biely šlajer, ale mení sa aj účes mladuchy. Vlasý učesané do vrkoča vystriedal začiatkom 20. storočia účes „chumelka“. Bol to vlastne vrkoč stočený na vrchu hlavy do kruhu.



ROZLÚČKA S RODIČMI, HRONSEK – POHRONIE



ŠUMIAC – HOREHRONIE

Ešte pred sobášom prišli do ženíchovho domu nevestina krstná a birmovná matka, spolu s nimi tri, štyri ženy s darmi od nevesty. Priniesli pre mladého košelu, v ktorej mal ísť na sobáš, na tanieri pierko, ďalej venček a pohárik medu. Toto všetko bolo prikryté ručníkom. Ostatné ženy niesli krčahy s pálenkou. Dary odovzdávali mladému zaťovi so slovami:

„Na počiatku sveta, keď Pán Bož stvoril svet, stvoril prv Adama. Adamovi bolo veľmi smutno, a preto mu stvoril Evu. Tak aj títo rodičia sa zamilovali nad svojim sinom a zvolili mu, aby si zobral družku života. Vďaka rodičom za ich ochotu a lasku preu-

kazanu k sinovi svojmu. Naša mladá veľmi miluje prírodu a šla do prírody a nazbierala kvetov a uvila venček z ovsu, lanu a zinzolenu. A poverila nás, aby sme ti ho zaňiesli. Tu ho máš.“



Po týchto slovách hneď aj prišli mládenčovi pierko na klobúk, neskôr na kabát. Pierko potreli prineseným medom. Krstná matka potom pokračovala:

„Nasiala si lanu, natkala plátna a višila košelu. A tu sme ti ju doniesli, tu ju máš. Ale aby si pamätal, že svet nie je len v ružovom, ale niekedy aj trnisti, tak ti posielam aj tento ručník, že keď budeš musieť v potu tvári chlieb vyladávať, aby si mal do čoho pot utrieť.“

